

תנועת התנופה המוליכה ומביאה לכל צד, 'מפנה' את החפץ כלפי הכלל, והמניף מתחייב בכך להעמיד את עצמו לרשותן של מטרות כלל הציבור בלבד. התרומה המעלה ומורידה מבטאת את התחייבות האדם לעמוד ברשות גבוה, וברשות צורכי הארץ למען צורך גבוה. בקרבן שלמים, המקדש את אושר ההנאה העצמית, באות התנופה והתרומה של האימורים, החזה והשוק לפני האכילה, ודבר זה מסמל את ההכרה, שרק אותו אושר ראוי לשמחת ההנאה של האדם שהוא נקי מכל אהבה עצמית יתירה, אושר השמור לה' ולכלל הציבור, שאליהם מכוון האדם את חושיו, את הגיגיו, את רצונו, כחו ושאיפתו. רק אדם זה ישמח באושרו, שגם ה' וכלל הציבור שמחים בו.

אף-על-פי ששתי התנועות, התנופה והתרומה, נעשות הן לחזה הן לשוק, הרי נזכרת התנופה בעיקר לגבי החזה, והתרומה – לגבי השוק. דרך קבע מדבר הכתוב על חזה התנופה ושוק התרומה. נראה שנקל להם להגיגי האדם ולרצייתו להידבק במחשבה על ה' מאשר במחשבה על הציבור ולמענו; ואילו מדרך הטבע תפנה הגבורה יותר אל תכלית ציבורית מאשר אל תכלית אלוהית. משום כך באות העבודות האלה לעורר את האדם לצד הכיוון הנגדי, הטעון חיזוק' (מתוך פירוש רש"ה שמות כט, כב-כה).
 עוד על 'שוק התרומה וחזה התנופה' – ע' בפירוש הרמב"ן; שו"ת הרמב"ם קמ"ד.

דף ס ב

זוהא קמ"ל דבעינן שלשה כהנים משום דכתיב ברב עם הדרך מלך. הרמב"ם השמיט זאת. נראה הטעם, כיון שהוא הידור מצוה ואינו מעיקר דין התנופה (ובח תודה).
 וכן יש לפרש השמטתו דברי המשנה (בר"ה כו:): על ציפוי השופר שבמקדש בכסף או בזהב. וכיוצא בזה פרש באגרות משה (חו"מ ח"ב סא, ד) אודות השמטת הרמב"ם ענין פקיקת העזרה בערב פסח. וכן יל"פ השמטת הרמב"ם ענין כינוי גנאי והתלוצצות על ע"ז – שאלו אינם דין אלא הנהגה ראויה ומדת חסידות (ע' ביוסף דעת ע"ז מו).

– 'על ששאלתם ששמעון מוחה ביד מי שקנה מן הקהל להוציא ספר תורה מן הארון הקודש ולתתה ביד ש"ץ וכן להחזירה, והמעות הללו באות לכיס של צדקה, ושמעון מוחה מפני שזו מצוה של החזן – נראה בעיני שלא כוון יפה אותו שמעון, שהרי במה זכה בה החזן. ודאי אילו לא היה יכול לקרות בספר תורה אלא הוא – ודאי היה זוכה, אבל עתה שיכול אחר לקרות, מעשה בכל יום שראובן מתפלל שחרית ושמעון קורא ולוי מתפלל מוסף, וא"כ היאך נאמר שזכה בה. ותנן בתמיד נשחט שחט ישראל וקבל הכהן נתנו לחבירו וחבירו לחבירו, ואמרינן בגמרא... ברוב עם הדרת מלך, והלא דברים קל וחומר; ומה הכהן שכבר זכה, שכבר קיבל הדם בידו, אעפ"כ נתנו לאחר להוליכו ואותו המוליך נתנו לאחר לזורקו משום ברוב עם הדרת מלך, כל שכן בנדון זה.
 וכן המשפט שיכול לקנות להושיט המעילים לגולל ואין הגולל יכול למחות, כי אע"פ שקנה הגלילה לא קנה ליקח המעילים' (א"ז ח"א קטו, הובא במדרכי סוף מגילה).
 וע' ברמ"א או"ח (תקפה, ד) ומשנ"ב (סקי"ז) אודות חלוקת התקיעות לכמה אנשים.

זוהא אשם מצורע טעון תנופה שחוט מקל וחומר, מה זבחי שלמי יחיד... הטעם שלא נקט ללמוד משלמי

ציבור שאינם טעונים סמיכה וטעונים תנופה שחוט, כל שכן אשם מצורע שטעון סמיכה – מפני שתנופת שלמי ציבור לאחר שחטיטה נלמדים הם עצמם משלמי יחיד, הלכך נקט המקור. ועוד, לפי דעה אחת (בזבחים לג.) סמיכת אשם מצורע אינה מדאורייתא, ולדעה זו אין 'קל וחומר' משלמי ציבור שהרי שניהם אינם טעונים סמיכה מן התורה וטעונים תנופה חי. [כעין כעין זה כתב בספר קרן אורה, אלא שהוסיף שאין ללמוד משלמי ציבור כיון שהם עצמם למדים משלמי יחיד, ואין למדים מן הלמד. ואולם יש להעיר דהתינה אם שלמי ציבור נלמדים משלמי יחיד בבנין אב, ודבר הלמד בבנין אב אם חוזר ומלמד בק"ו הוי בעיא דלא אפשטא (בזבחים נא), אך לכאורה נראה שהלימוד הוא מ'שלמיהם' (וכן נראה מדברי הראשונים – ע' בכנסת הראשונים ועוד), והרי הקישם הכתוב אהודי, ודבר הלמד בהקש חוזר ומלמד בק"ו (זבחים שם). אלא שאין צורך בכל זה, כאמור].

'מוליך ומביא – כדי לעצור רוחות רעות. מעלה ומוריד – כדי לעצור טללים רעים'. –
 'תנועות התנופה מונעות נזקים מהזרעים ומהפירות; שכן ברכת השדות של ארץ ישראל איננה תלויה רק בהשפעות טבעיות, אלא ברכת הארץ תלויה בכך שפירותיה יהיו קודש לעבודת ה'. מקור הברכה של ארץ ישראל איננו בתחום השמים והארץ, אלא במקומות הקודש של מקדש התורה' (פירוש רש"י – הירש ז"ל ויקרא כג, כ).

'שירי מצוה מעכבים את הפורענות'. פירוש, אף על פי שאמרו (בראש השנה טז.) הביאו לפני שתי הלחם שיתברכו לכם פירות האילן – מכל מקום עיקר המצוה להביא לפניו נעשית לקיום מצוותו, וממילא יתברכו הפירות. וזהו שירי המצוה דוקא, ולא שעיקר המצוה תהיה לשם זה (שפת אמת).

'רב אחא בר יעקב ממטי ליה ומייתי ליה ומחוי הכי ואמר: גירא...' אמר כן בשעת הנענועים כשברך על הלולב. ואף על פי ששיחה בין ברכה למעשה הרי זה הפסק, כיון שהתחיל בעשיית המצוה רשאי להסיח (עפ"י ריטב"א סוכה לח.).

(ע"ב) 'רבינא אמר: דכולי עלמא דון מינה ואוקי באתרה...' כן אנו נוקטים לעיקר; דון מינה ואוקי באתרה, שכן נקט רבינא שהיה 'סוף הוראה' (ספר הכריתות, מובא בנבחה תודה זבחים י' ז). בדפי הספר. וכן כתב בספר 'מנחה טהורה' כאן בשיטת הרמב"ם. ובוה יישב קושית החות-יאיר כג. וכ"כ בשפת אמת. וע"ע במצוין ביד דוד ובעינים למשפט כאן).

ויש שהקשו ממקומות שונים הנראים כסותרים, וכתבו שלהלכה אין הכרח ליתן כלל אחיד לכל המקומות אלא ההכרעה משתנה לפי כללי הפסק שבכל מקום, כגון יחיד ורבים, וכן לפי הענין עצמו; פעמים יש לדון מינה ומינה ופעמים להעמיד באתריה (עפ"י יד דוד להלן קו). והביא כן מפני 'לח"מ שעל המשניות). ויש מחלקים בין הקש לשאר מדות (ע' במובא ביוסף דעת זבחים צא).

'ככתבם וכלשונם'

'ברוב עם הדרת מלך' –

'אל בני אהרן – ואפילו הם רבואות, כולם עוסקין בה במה שיכולין להתעסק – במדידת העשרון, ביציקת השמן, בבלילה, בנתינת הלבונה, בקמיצה, במתן כלי, במליחה, בליקוט הלבונה, בהילוך,

בהקטרה – כל אחד עושה מלאכתו, משום ברוב עם הדרת מלך. ואשמעינן קרא הכי כדי שלא יתבזה עליהם קרבן מנחה (פירוש הראב"ד לתורת כהנים נדבה פ"ט).

ואמר (גבי דם הפסחים) נתנו לחברו וחברו לחברו – להודיעך כי כל מה שתוכל לעשות מצוה באנשים רבים, הרי זה משובח ברב עם הדרת מלך (פירוש המשנה לרמב"ם פסחים ה,ה).

'... ונראה לי לפרש בדרך הרמז, דהנה כל בי עשרה שכינתא שריא, כי ברוב עם הדרת מלך וכל דבר שבקדושה יותר טוב לעשות באגודה מלעשות יחידי; אף כשיש להצדיק התבודדות ומתפלל ביחידי יוכל להרים עצמו יותר ולעלות במעלות מעלות יותר מבהתפללו ביחד עם שאר העם, אף על פי כן יוכל להיות עליו קטרוג ויוכל ח"ו ליפול למטה. אמנם בעשות הדבר שבקדושה באגודה אזי אין עליו קטרוג. והא ראייה, שאף שהצדיק מתפלל ומרים עצמו בעולמות העליונים אף על פי כן אינו יכול לומר קדושה בפחות מעשרה (מאור ושמש וישלח ד"ה ויקם).

'... והאמת הוא שכן צריך האדם לברוח ליערות ולפרוש עצמו מן המון עם כדי שינצל מדעות רעות וממעשים רעים. אך זאת אינו מועיל אלא להנצל מן הדברים המעכבים עבודת השם יתברך, אבל להשיג הקדושה העליונה אינו זוכה עד שידבק עצמו אל אנשי השם עובדי ה' באמת, ולהשתתף עמם יחד בעבודה רבה הן בתפלה והן בלימוד התורה, ועיקר המצות הכל יהיה בכנסיה יחד עם מבקשי ה' ואז יוכל להשיג הקדושה העליונה.

ולפי רוב העם המתקבצין יחד לעסק עבודת ה' כן שורה עליהם הקדושה העליונה כמו שאמרו חכמי המשנה לפי רוב הקהל הן מברכין – כי לפי רוב הקהל כן משיגים הקדושה העליונה, שברוב עם הדרת מלך, אבל אם האדם ירצה לפרוש עצמו מן הציבור ולהתבודד עצמו להתפלל ביחיד או לשום עיקר עבודת ה' הנעשה בכנסיה יחד – בלתי אפשר שישג הקדושה העליונה, ולא עוד אלא יוכל לנטות חלילה מרוב גופי תורה אם יתבודד עצמו (שם קדושים ד"ה וידבר).

דף סג

'האומר הרי עלי במחבת – לא יביא במרחשת. במרחשת לא יביא במחבת'. ובדיעבד, לחכמים (במשנה קב): לא יצא ידי נדרו, ולדעת ר' שמעון (בברייתא שם, ולעיל ג.) – יצא, שקביעות הכלי לאו כלום הוא.

'בית שמאי אומרים: האומר הרי עלי מרחשת – יהא מונח עד שיבא אליהו, מספקא להו אי על שום כלי נקראו או על שום מעשיהן. לולא פרש"י ותוס' היה נראה שאין מדובר דוקא ב'הרי עלי מרחשת', אלא בית שמאי מסופקים בעצם מנחת המרחשת מהי, האם הוא כלי שונה אם לאו [אבל המחבת ידועה היא וכתובה כמה פעמים בתורה]. ולכך אי אפשר להביא מנחת מרחשת עד שיבא אליהו (שפת אמת).

בפירוש הראב"ד (לתורת כהנים, ויקרא י) נראה שגרס בדברי בית שמאי 'הרי עלי מחבת ומרחשת'. והוא מפרש שם כפירוש רש"י המובא בתוס' כאן.

דף סב

- קו. א. סדר התנופה בשלמי יחיד, כיצד?
ב. מתי וכיצד מניפים את שלמי הציבור?
ג. קרבן השותפים – מי מניפו? השולח קרבנו ממרחק – האם נוהגת בו תנופה?
ד. אלו שלשה מינים טעונים שלש מצוות, בכל אחד יש שתי מצוות אחרות מתוך השלשה? מדוע אין ללמוד זה מזה להצריך שלשתן לכולם?

א. התנופה בשלמי יחיד; כהן אחד מביא מבית המטבחים בכלי את החזה והשוק, והחלב (= האימורין) על החזה (את החלב על החזה יביאנו). ונותנם על פסת יד הבעלים, החלב שהיה למעלה נותנו תחילה, ועליו נותן את החזה והשוק (שוק התרומה וחזה התנופה על אשי החלבים יביאו להניף תנופה לפני ה'). וכהן אחר מניח ידיו תחת ידי הבעלים ומניף בעזרה.

יש אומרים (עפ"י תורת כהנים פרשת צו, טז) שיותרת הכבוד והכליות מונחים על החזה והשוק, ורק החלב למטה (רמב"ם מעה"ק ט, ח וכו' מ). ואולם הראב"ד (בפירושו לתו"כ שם) כתב שלפי גרסתנו כאן דומה שכל האימורים היו ביחד (וכן הגיה הגר"א בתו"כ).
כאשר יש לחם – הלחם מלמעלה, כפי שמצינו במילואים (ומסל המצות אשר לפני ה' לקח חלת מצה אחת... וישם על החלבים ועל שוק הימין). וכן בתורה ובנוזר – הלחם למעלה (ע"ש"י פא. ד"ה משום; רמב"ם מעה"ק ח, ח-ט; רש"י ש. צד.). ולענין שתי הלחם – ע' בסמוך.
ההנפה נעשית כשתי ידיו מלמטה; מוליך ומביא [למי שהרוחות שלו. במערבא אמרו: כדי לעצור רוחות רעות] מעלה ומוריד [למי שהשמים והארץ שלו. במערבא אמרו: לעצור טללים רעים].
התוס' נסתפקו שמא לא בכל תנופות עושים כן אלא בשתי הלחם שבעצרת מפני שאז נידונים על הפירות. ומרש"י (במשנה) משמע שהוא הדין לכל התנופות. ע"ש.
לאחר התנופה נותנם לכהן שלישי, ושוב מתהפכים; החזה למטה והחלב למעלה, והולך זה ומקטרים (וישימו את החלבים על החזות ויקטר החלבים המזבחה).
לפי הדעה שהכליות ויותרת הכבוד [והאלה] למעלה, הרי עתה הם למטה, מעליהם החזה והשוק ומעליהם החלבים. וכן נקט הרמב"ן בפירושו לתורה (שמיני ט, כ).
לימדונו הכתובים הללו שצריך שלשה כהנים, משום 'ברב עם הדרת מלך'.
הרמב"ם לא העתיק זאת, כיון שהוא הידור מצוה ואינו מעיקר דין התנופה (ובח תודה).

ב. כבשי שלמי ציבור מניפים פעמיים; תנופה אחת מחיים כשהם שלמים.
הלחם הבא עמהם; לדברי תנא קמא, מונח מעל הכבשים כפי שמצינו במילואים. לדברי רבי יוסי בן המשולם – הכבשים מלמעלה (והניף הכהן אתם על לחם הבכרים. ומה אני מקיים על שני כבשים – להוציא שבעה כבשים, שאינם טעונים תנופה). רבי חנינא בן חכינאי אומר: מניח שתי הלחם בין ירכותיהן של כבשים (– משכיבם על צדם, והלחם מונח על הירך התחתונה ומתחת העליונה. הרי מתקיימים שני המקראות). אמר רבי: לפני מלך בשר ודם אין עושים כן, לפני ממ"ה הקב"ה עושים כן?! אלא מניח זה בצד זה ומניף. (רבי לשיטתו הולך שעל – בסמוך).
תנופה שניה – לאחר שחיטת הכבשים. לדברי רבי, תנופתן כמות שהן – שלמים (אם משום 'דון מינה (משלמי יחיד) ואוקי באתרה' – כתנופה שנאמרה בשלמי ציבור, בחיים. או אפילו אם סובר 'דון מינה ומינה' יש להניף כל מה שניתן לכהן, הלכך בשלמי יחיד מניף חזה ושוק וכאן מניף את כל הבשר). לדברי חכמים, מניף חזה ושוק בלבד (או משום 'דון מינה ומינה'. או משלמיהם – השוה הכתוב כל השלמים להדדי).

הלכה כחכמים.

כתב הרמב"ם שתנופה שניה היתה עם הלחם. וצ"ע, הרי לדעת חכמים משוים תנופה לאחר שחיטה לתנופת שלמי יחיד, וא"כ לכאורה אין להניף עם הלחם (ע' זבח תודה ושפת אמת).

ג. חמשה שהביאו קרבן אחד – אחד מניף בשביל כולם.
השולח קרבנותיו ממדינת הים – הכהן מניף עבורו.

ד. שלמי יחיד טעונים סמיכה ותנופת חזה ושוק ואימורים (כמפורש בכתוב), ואינם טעונים תנופה מחיים. מיעטה תורה בשלמי ציבור אתם – ולא שלמי יחיד.
שלמי ציבור טעונים תנופה חיים (כמפורש) ושחוטים (גלמדים משלמי יחיד), ואינם טעונים סמיכה. שכן הלכה מסיני – שתי סמיכות בציבור [– פר העלם דבר ושעיר המשתלח] ותו לא (ע"ע להלן צב).
אשם מצורע טעון סמיכה (כשאר קרבנות. וישנה דעה שאינו אלא מדרבנן. ע' זבחים לג) ותנופה חי (כמפורש), ואין טעון תנופה שחוט. מיעטה תורה בשלמי יחיד אתו.

קח. מנין ששיירי מצוה מעכבים את הפורענות? האם כשר לומר 'גירא בעיניך השטן'?

שיירי מצוה מעכבים את הפורענות – מתנופה שהיא שירי מצוה כלומר שאינה מעכבת הכפרה (כדלהלן צג:), ועוצרת רוחות רעות וטללים רעים.
רב אחא בר יעקב היה מוליך ומביא את הלולב ומראה ואומר, גירא בעינא דשטן. ודחו ואמרו שאין לעשות כן, משום שיבוא להתגרות בו.

דף סג

קט. א. מה בין מחבת למרחשת?

ב. האומר 'הרי עלי מרחשת' – מה דינו?

ג. מהי מנחת 'מאפה תנור', ממה היתה עשויה וכיצד היה קידושה ועשייתה?

א. רבי יוסי הגלילי אומר (על פי מסורת קבלה): מרחשת יש לה כיסוי, מחבת אין לה כיסוי.
רבי חנינא בן גמליאל אומר: מרחשת – עמוקה [דומה כמין כלבוס עמוק, וכשבצק מונח בתוכו דומה כתפוחי הכרתיים (כצ"ל. ריעב"ץ). ובלוטי היוונים – דברי בית הלל] ומעשיה רוחשים (=רכים, נדים כשנוגעים בהם). מחבת – צפה (=שאין לה תוך) ומעשיה קשים.
הלכה כרבי חנינא בן גמליאל. ולפי זה גם אם לא יעשה כיסוי למרחשת – אין חשש בדבר. והוא הדין אם עשה כיסוי למחבת – כשר (לקוטי הלכות).
ה'מחבת' וה'מרחשת' הנן שני סוגי מנחות נדבה, והאומר 'הרי עלי במחבת' – לא יביא במרחשת, וכן להפך. ואין להביא מנחה מעשיה מחבת וחציה מעשה מרחשת – שהרי שני קרבנות נפרדים הם. (ואף בדיעבד – לא יצא. כן מבואר בדברי ר' יוסי בר' יהודה. ולא משמע שנחלקו בו).

ב. 'הרי עלי מרחשת' (ולא 'במרחשת', או 'מנחת מרחשת') – בית שמאי אומרים: יהא מונח עד שיבוא אליהו, כיון שיש ספק בדבר האם כוונתו לנדב כלי מרחשת או מנחת מרחשת (כ"פ רש"י לפנינו. וכ"פ התוס'. ע"ש).